

Розділ 3. ШЛЯХИ І ЗАСОБИ СТАНОВЛЕННЯ ТА ТВОРЧОГО РОЗВИТКУ ФАХІВЦІВ У СИСТЕМІ НЕПЕРЕРВНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ

УДК 378.091.12

© 2017

Антонюк В.М., Мандрик О.М., Свирида Б.В.

ОРГАНІЗАЦІЙНО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ ПЕДАГОГІЧНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ ВИКЛАДАЧІВ ВИЩИХ ТЕХНІЧНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

В статті висвітлені основні підходи до визначення професійності науково-педагогічного працівника вищого технічного навчального закладу в період його педагогічної діяльності, наведено характеристику окремих категорій професійної діяльності викладача, які впливають на якість підготовки фахівців у вищій школі.

Ключові слова: професіоналізм, педагогічна майстерність, професійна компетентність.

Постановка проблеми у загальному вигляді... Сучасний етап розвитку України характеризується системою освітянських інновацій, спрямованих на збереження досягнень минулого і, водночас, на модернізацію системи освіти відповідно до вимог часу. Нові реалії освіти збільшують складність професійно-педагогічної діяльності, пов'язаної з інтелектуальним та емоційним навантаженням. Зміни в галузі освіти супроводжуються розширенням професійних функцій викладача. І тому актуальним стає пошук таких форм підвищення кваліфікації викладачів, які б максимально сприяли становленню ключових компетенцій педагогів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми... Вітчизняні науковці нашої країни висвітлили окремі аспекти становлення та розвитку педагога вищого навчального закладу, у своїх працях досліджували закономірності формування педагогічної майстерності освітянських кадрів та розвитку професійно важливих якостей майбутніх викладачів (І.А. Зязюн, Н.Г. Ничкало); специфіку професійно-педагогічної діяльності викладача вищої школи (В.П. Кіпень, Н.В. Кузьміна); підготовку майбутнього викладача вищої школи (Б.К. Левківський, Г.У. Матушевський, Б.І. Степанишин, В.І. Юрченко).

Розглядаючи науковий феномен «педагогічного професіоналізму» вчена Н.В. Гузій тлумачить його «...як систему, склад якої визначається змістом її взаємозалежних сутнісних складових – професіоналізму діяльності і професіоналізму особистості педагога». Стверджує, що це складноструктурована система теоретичних і практичних знань, що виступає основою відповідних видів компетентності педагога-професіонала [2].

Підтримуючи думку Н.В. Гузій вважаємо, що професійний розвиток викладача вищої школи – це цілісно інтегрований процес, на який впливають зовнішні і внутрішні, керовані і некеровані фактори, що ведуть до формування педагога як професіонала, так і особистості. Педагог вищої школи є: професіонал-викладач, психолог, вихователь, дослідник, творець педагогічних технологій, суб'єкт педагогічного процесу, який здатний здійснити власні саморозвиток, індивідуальність, професійний імідж.

Формулювання цілей статті... Метою даної статті є обґрунтування організаційно-методичних засад розвитку педагогічної майстерності викладачів вищих технічних навчальних закладів, підготовка викладачів нової генерації, які здатні розробляти і використовувати у навчальному процесі нові технології навчання, створювати засоби навчання, навчально-методичні матеріали, розповсюджувати кращий педагогічний досвід. Без елементарних знань педагогіки та психології не легко вирішувати питання викладачам з технічною базовою освітою. Щоб спрямувати нові педагогічні технології на підвищення якості підготовки фахівців, потрібна творча активність викладачів, здатність їх розв'язувати різні педагогічні задачі, як один із способів досягнення мети та активізації навчання студентів.

Тому, на наш погляд, посильну допомогу викладачам в удосконаленні методології та стратегії формування змісту, відбору методів і організаційних форм навчання та виховання, створення та використання діагностичних методик контролю рівня знань студентів надає центр педагогічної майстерності університету Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу (ІФНТУНГ). Одне із головних завдань центру – допомогти викладачам направити процес переосмислення себе і своєї діяльності в область творення нововведення, це досягається різними шляхами.

Виклад основного матеріалу дослідження... Найбільшого поширення у практиці роботи центру педагогічної майстерності набула ідея моделювання когось, хто вже досяг того, до чого прагне студент. Підбір осіб для проведення занять в центрі проводиться таким чином, щоб це були відомі люди або малознайомі, які досягли неймовірних успіхів в інноваційній діяльності. Кожен із них дає пораду як краще досягти успіху. Останніми напрямками роботи на цьому етапі були: визначення самооцінки власних досягнень та здатності до інноваційної діяльності, робота над формуванням впевненості в собі тощо. Проводячи таку програму в рамках виконання діючої типової, ми намагаємося створити таку атмосферу на заняттях, щоб запрацював механізм

«автоматизованого наведення на ціль», а викладачів навчити аналізувати явища власної свідомості та діяльності. Звичайно, виконувати таку роботу непросто, але з часом це стає навіть цікаво.

Ми переконались, що під завершення навчання при центрі педагогічної майстерності в кінці навчального року викладачі з певним багажем знань з педагогіки та психології здатні упорядкувати свої знання та проводити систематичну роботу щодо розробки і впровадження інноваційних педагогічних технологій в практику роботи кафедри, допомагати молодим викладачам, особливо з технічних дисциплін, зорієнтуватись у своїй подальшій педагогічній діяльності.

Таким чином, педагогічна технологія поєднує в собі упорядковану сукупність дій, операцій та процедур, які забезпечують гарантований результат в умовах освітнього процесу, що змінюється. А для цього потрібно, щоб викладачі університету володіли навичками та досвідом творчої педагогічної діяльності, щоб вони мали не лише належну професійну підготовку, але і вміння навчати, розробляти методологічні основи управління освітнім процесом в системі підготовки кадрів. Це можливо лише за умов створення відповідної системи підготовки педагогів-професіоналів, яка б базувалась на концепції якості. Цього досягається на заняттях в центрі педагогічної майстерності. Під час розробки програм якості в університеті приймали до уваги те, що інтегральна якість фахівця з перспективними властивостями визначається багатьма чинниками. І серед них хотілося б виділити окремі з них, що стосується нашої теми, а саме: якість науково-педагогічного складу; ефективність політики забезпечення якості оцінювання навчальних досягнень студентів; відповідність реального навчального навантаження студента вимогам законодавства; ефективність дидактичної концепції вищої освіти тощо.

Враховуючи вищезазвані особливості і вимоги розвитку системи підготовки кадрів, назріла необхідність розробки моделі підготовки спеціалістів на основі управлінських концепцій. Цей напрям пов'язаний з проблемою управління навчально-творчою діяльністю студентів, яка може вирішуватися тільки на основі системного підходу. Не залишається осторонь тут педагогіка і психологія. Для них настав період активних пошуків таких дидактичних підходів і засобів, які б могли за допомогою них надати гарантоване досягнення цілей навчання. [1, с. 78]

Відповідно до системного підходу, модель управління навчально-творчою діяльністю студентів повинна базуватися на сучасних дидактичних принципах Болонського процесу, об'єднувати інноваційні педагогічні технології та реалізувати загальні та специфічні функції менеджменту, таких як: планування, організація, мотивація, контроль, корегування.

Дидактичною оболонкою цієї системи, на наш погляд, повинна бути модульно-рейтингова технологія – це комбінована система умов організації навчально-творчої діяльності студентів. Про це питання постійно ведеться розмова на заняттях в центрі педагогічної майстерності. Слухачами центру підготовлено достатню кількість розробок з цієї тематики. Залишилось забезпечити високий рівень децентралізації управлінського впливу, створити структуру дидактичного процесу, за якої студенти матимуть можливість самі подавати ідеї щодо удосконалення змісту освіти; за власною ініціативою, самостійно або разом з викладачем творчо виконувати завдання фахової підготовки. Керована система повинна виступати у ролі процесора, який відчуває цей вплив у якості відповідних видів діяльності викладачів і студентів, які направлені на створення і ефективне функціонування підсистем планування, організації навчального процесу, мотивації та контролю. А все це потребує, в першу чергу, узаконення дії центру педагогічної майстерності, на базі якого найбільш ймовірно мала б функціонувати модель управління навчальним процесом. Тоді можна було б перетворити наявний потенціал студента (здібності, мотиви, потреби, індивідуальні задатки, характер, темперамент, рівень підготовленості тощо) у якісний результат – забезпечити необхідну кваліфікацію з визначеним фаховим рівнем знань, умінь та навичок. Корегування управлінського впливу може здійснюватися дидактичними процесами (педагогічні технології, методи активізації навчального процесу), які впливають на керовану систему, так і на систему, якою керують. Це знаходить своє відображення у конкретних формах організації навчання і контролю [3, с. 179].

В цій системі дуже важливо пройти викладачеві технічного вищого навчального закладу професійно-педагогічну адаптацію. Це особливо відноситься до молодих викладачів, які не маючи достатньої базової педагогічної освіти, досить часто відчувають певні труднощі в адаптації до нового виду діяльності. Як показують спостереження, період психолого-педагогічної адаптації цієї категорії викладачів триває від одного до трьох років і, на жаль, не у всіх випадках закінчується оволодінням педагогічною кваліфікацією. Цей термін, в більшості випадків, скорочується завдяки підвищенню кваліфікації з педагогіки та психології в центрі педагогічної майстерності ІФНТУНГ. Між іншим, система адаптаційних засобів для них не існує. Незважаючи на їх зрілість, самоосвіта та самовиховання не мають певної системності. Потребує також якісної зміни психолого-педагогічна підготовка викладача вищої школи. Викладач має володіти педагогічною культурою, уявляти взаємозв'язок закономірностей пізнання та педагогічної діяльності, адекватно сприймати зміни у професійній діяльності.

Дуже важливо розвивати професійну культуру як уміння творчо організовувати навчально-виховний процес. Культура педагогічної праці – це високий рівень володіння професійними вміннями і навичками, здатність до педагогічної творчості. Сьогодні, як ніколи раніше, гостро постала проблема постійного поновлення своїх знань, самовдосконалення професійного рівня. Відповідно до цих вимог планується і проводиться навчання в

центрі педагогічної майстерності. З розумінням потреби в такому навчанні викладачі інженерно-технічних спеціальностей проходять педагогічну та психологічну підготовку, що дає їм можливість краще спілкуватися із студентами, колегами в умовах професійної діяльності, оволодіти елементами педагогічної техніки керування собою і взаємодії зі студентами. Слід відзначити, що викладачі позитивно сприймають таке навчання, особливо відношення змінилось після участі в проведенні таких занять академіком І.А. Зязюном та співробітниками Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих, який він очолював. Іван Андрійович, зазначав, що розвитку педагогічної освіти повинні бути притаманні: орієнтація на творче вирішення проблем соціального замовлення на підготовку викладача; цілеспрямоване підвищення методологічного рівня викладання дисциплін у вищих навчальних закладах будь-якого профілю; розробка і використання ефективних моделей взаємодії теорії педагогіки вищої школи і практики; формування громадянської позиції майбутнього педагога – умінь самостійно творчо мислити, правильно оцінювати педагогічну ситуацію, брати на себе відповідальність за результати професійної діяльності; включення усіх студентів до дослідницької педагогічної діяльності.

Процес формування особистості педагога, на думку Іван Андрійовича, повинен здійснюватися за законами Краси і Добра. Тобто важливим компонентом мети професійної підготовки є естетичний та етичний аспекти.

Відомо, що важливими етичними якостями особистості педагога є взаємовідносини між учасниками педагогічного процесу, чесність педагога, педагогічна щирість, стиль і тон, мовленнєва культура, педагогічний такт, зовнішній вигляд, педагогічне відчуття форми спілкування, педагогічна міра. Вони складають основу педагогічної майстерності, важливість якої обґрунтував І.А.Зязюн. Кожний педагог повинен виношувати основне золоте правило етики: стався до студента так, як бажаєш, щоб вони ставилися до тебе (кантівський імператив). Наголошується, що педагог як учитель – взірець моральності для студентів, приклад для наслідування у професійному самовдосконаленні.

Сам процес навчання – розвиток потреби на самонавчання, самовдосконалення. Беручи до уваги слова Г.С. Сковороди («філософія серця»), що основа духовності – Краса і Добро, а основа наукового пошуку – істина, слухачі центру педагогічної майстерності розвивають ці поняття майже на всіх заняттях, обмінюються думками. При цьому досягається основна мета центру педагогічної майстерності – готувати викладачів нової генерації. Навчаючись азів педагогіки та психології слухачі центру педагогічної майстерності усвідомлюють, що педагогіка – мистецтво (К.Д. Ушинський), його творення – індивідуальний розвиток педагогічних можливостей кожного викладача і студента.

На жаль не всі хочуть зрозуміти прописану істину, що нові підходи до освіти і виховання підростаючого покоління, творчі ідеї, що виходять за межі існуючих установлених нормативів, спонукають й сучасних науковців, теоретиків і методологів зрозуміти сутність педагогічної майстерності як домінуючого складника педагогічної дії, вивчати технології роботи новаторів, які ґрунтувалися на високому рівні педагогічної майстерності.

У сучасних суспільно-економічних реаліях, що зумовили пошук нових освітніх концепцій, педагогічна майстерність є не лише комплексом властивостей особистості, що забезпечують високий рівень професійної діяльності на рефлексивній основі, а й системою професійних компетентностей, сформованих на методологічному, теоретичному, методичному і технологічному рівнях. Проте, якщо в сучасному освітньому процесі вищого педагогічного навчального закладу питома вага педагогічної майстерності хоч не значна, але присутня, то в технічному вищому навчальному закладі взагалі відсутня. У педагогічних навчальних закладах України реалізовувалась програма з курсу «Основи педагогічної майстерності», то чому у технічних ВНЗ не можна було б офіційно узаконити проведення занять в центрі педагогічної майстерності і тим самим заповнити цю нішу, яка потрібна викладачам.

Це дало б можливість викладачам, які здійснюють професійний саморозвиток власної майстерності, встановлювати внутрішні зв'язки й відносини між фактами та поняттями, розмовами і діями, іншими об'єктами дійсності.

Соціологічне опитування викладачів ВНЗ, що здійснювалося науковцями Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України впродовж 2008-2016 рр. у Центрах професійного саморозвитку педагогічної майстерності дають підстави стверджувати, що усі сподівання щодо дидактики як теорії учіння, що модернізує освіту, є лише теоретичним підходом. Справжня модернізація залежить від викладача. Дидактика набуває сили в освітніх удосконаленнях як проєктивний організаційний складник педагогічної дії, а педагогічна майстерність поєднує систему компетенцій в засобах і прийомах, що безпосередньо використовується викладачем у його дії. Таким чином, вихід на педагогічну майстерність як домінуючу ознаку педагогічної дії потребує узгодження у визначенні предмета педагогіки. В цьому випадку найвірогіднішим і найнеобхіднішим є визначення предмета педагогіки як науки про виховні відношення, що виникають в процесі взаємозв'язку освіти, учіння і виховання з самоосвітою, самоучінням і самовихованням та спрямованих на розвиток людини. Це повністю відповідає перекладу терміну «педагогіка» із давньогрецької мови – майстерність виховання. Не потрібно забувати і про те, що у становленні педагога важливу роль відіграє розвиток психологічної культури як складової педагогічної

майстерності викладача [4]. Як відзначав академік І.А. Зязюн, майстерність педагогічної взаємодії викладача у процесі навчання заключається в умінні створювати психологічні умови для забезпечення активної пізнавальної діяльності студента як суб'єкта навчання.

Висновки... Таким чином, при підвищенні своєї психолого-педагогічної кваліфікації при центрі педагогічної майстерності університету викладачі опановують механізми використання особистісного потенціалу для вирішення педагогічних завдань навчання і виховання, знайомляться з елементами педагогічної техніки керування собою і взаємодії зі студентами.

Нагальною потребою сьогодення є запровадження у практику підвищення кваліфікації викладачів технічних ВНЗ вивчення досягнень педагогічних розробок минулого, останніх досягнень світової та української педагогічної думки, в яких окреслено дві провідні тенденції: відмова від пріоритету диктату викладача та створення найсприятливіших умов для творчого розвитку студентів. В такому випадку суттєво повинна змінитись роль викладача з «транслятора» в інформації в консультанта, співучасника та співорганізатора навчального процесу, а таке завдання може виконати лише високопрофесійний педагог, який виконуватиме функції консультанта. Що ж стосується студента, то він, залишаючись об'єктом навчання, водночас стає і його суб'єктом. Система освіти на всіх рівнях має переорієнтуватись на напрям самоосвіти. Самоосвітній процес – це удосконалення своїх знань та вмінь у різних сферах діяльності. Зміст самоосвіти повинен відповідати професійному рівню фахівця, його інтересам і нахилам. Тому важливо допомагати викладачам у її здійсненні. Посильну роль в цьому відіграє центр педагогічної майстерності університету.

Використана література:

1. Антонюк В.М. Місце викладача в оцінюванні навчальних досягнень студентів /В.М. Антонюк // Методика розвитку і саморозвитку педагогічної майстерності педагогів технічних вищих навчальних закладів України : Матеріали Всеукр. наук.-метод. конф. (Івано-Франківськ, 27-29.04.2009 р.). – Івано-Франківськ : Факел, 2009. – С. 78-81.
2. Гузій Н.В. Педагогічний професіоналізм: історико-методологічні та теоретичні аспекти: монографія /Н.В. Гузій. – К. : Вид-во НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2004 – 243 с.
3. Свєрида Б.В. З досвіду активізації і розумової діяльності студентів на заняттях з опору матеріалів /Б.В. Свєрида // Методика розвитку і саморозвитку педагогічної майстерності педагогів технічних вищих навчальних закладів України : Матеріали Всеукр. наук.-метод. конф. (Івано-Франківськ, 27-29.04.2009 р.). – Івано-Франківськ : Факел, 2009. – С. 179-183.
4. Свєрида Б.В., Антонюк В.М. Професійна компетентність – основа для самовдосконалення та саморозвитку викладача Б.В. Свєрида, В.М. Антонюк // Становлення і розвиток науково-педагогічних шкіл: проблеми, досвід, перспективи : зб. наук. праць/за ред. В. Кременя, Т. Левовицького. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім.І.Франка, 2012. – С. 444-449.
5. Свєрида Б.В., Антонюк В.М. Вплив інноваційних технологій при впровадженні кредитно-модульної системи організації навчального процесу /Б.В. Свєрида, В.М. Антонюк // Досвід впровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу у вищих навчальних закладах України III – IV рівнів акредитації : Тези наук.-метод. конф. (Івано-Франківськ, 25 квітня 2013 р.). – Івано-Франківськ : Вид-во Івано-Франківського національного медичного університету, 2013. – С. 146-148.

Антонюк В.М., Мандрик О.Н., Свєрида Б.В.

ОРГАНИЗАЦИОННО-МЕТОДИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ РАЗВИТИЯ ПЕДАГОГИЧЕСКОГО МАСТЕРСТВА ПРЕПОДАВАТЕЛЕЙ ВЫСШИХ ТЕХНИЧЕСКИХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЙ

В статье освещены основные подходы к определению профессионализма научно-педагогического работника высшего технического учебного заведения в период его педагогической деятельности, приведена характеристика отдельных категорий профессиональной деятельности преподавателя, которые влияют на качество подготовки специалистов в высшей школе.

Ключевые слова: профессионализм, педагогическое мастерство, профессиональная компетентность.

Antoniuk V.M., Mandryk O.M., Sveryda B.V.

ORGANIZATIONAL AND METHODOLOGICAL PRINCIPLES OF DEVELOPMENT OF PEDAGOGICAL SKILLS OF TEACHERS OF HIGHER TECHNICAL EDUCATIONAL INSTITUTIONS

The article highlights the basic approaches to professional scientific and pedagogical employees of higher technical educational institution during his educational activities, the characteristics of certain categories of professional activity of teachers that affect the quality of training in high school. In the article the view of the nature of the modern teacher, his emergence as a highly individual, aimed at obtaining good results through self-realization and pedagogical skills. Attention is paid to the role of pedagogical technologies in Continuing Education. The role of managerial functions in teacher training and retraining of engineering cadres. The purpose of this article is to study the organizational and methodological principles of pedagogical skills of teachers of technical schools, training a new generation of teachers who are able to develop and use new in education technology training, creating training tools, educational materials, disseminate best teaching experience.

Without basic knowledge of pedagogy and psychology is not easy to decide on teachers with technical basic education. To send new educational technology to improve the quality of training, teachers need creative activity, their ability to solve various educational tasks as a way to achieve goals and enhance student learning.

Keywords: professionalism, teaching skills, professional competence.

Подано до редакції 13.04.2017.